

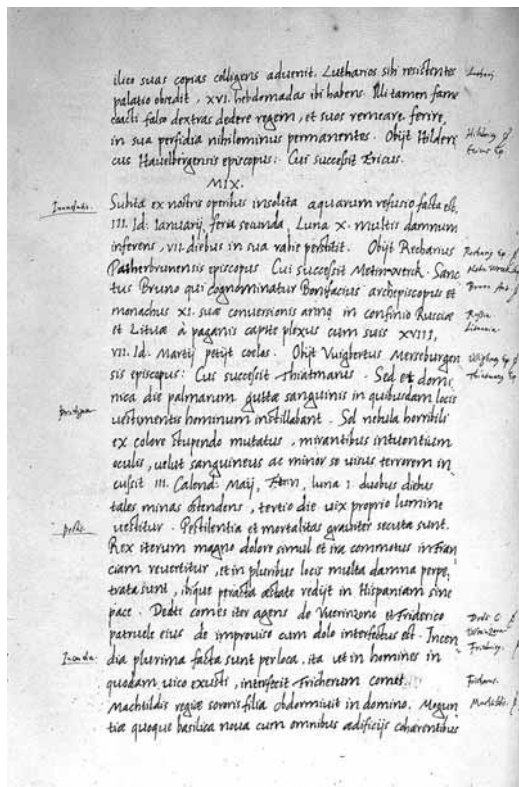
Lietuva senuosiuose istorijos šaltiniuose.

Lietuvos tūkstantmečio programos tarptautinė paroda

Taikomosios dailės muziejuje 2009 m. liepos 5 d. atidaryta Lietuvos tūkstantmečio programos paroda „Lietuva senuosiuose istorijos šaltiniuose“. Ją surengė Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, Lietuvos dailės muziejus, Lietuvos archyvų departamentas ir Lietuvos valstybės istorijos archyvas. Parodoje buvo eksponuota daugiau negu 200 dokumentų iš Lietuvos, Vokietijos, Lenkijos, Rusijos, Latvijos, Austrijos, Ukrainos archyvų ir bibliotekų.

Ši paroda – tai Lietuvos bei užsienio vyriausybinių ir kultūros institucijų bendro darbo rezultatas. Archyvai, bibliotekos, muziejai, kaip informacijos šaltiniai, ir institucijos, kurių funkcija kaupti ir saugoti įvairius žmogaus, tautos, valstybės gyvavimo ir raidos pėdsakus, valstybėje užima ypatingą vietą. Tik dėl juose sukauptų kultūros vertybių galima geriaut pažinti savo praeitį, suvokti bei išsaugoti savo nacionalinį tapatumą ir kurti ateitį.

Lietuvos dokumentiniam paveldui praėję amžiai nebuvo gailėstinai. Per įvairius karus, politines transformacijas ir suirutes, okupacijas bei gaisrus ne kartą deginta ir plėšta priešų bei savų šalis neteko

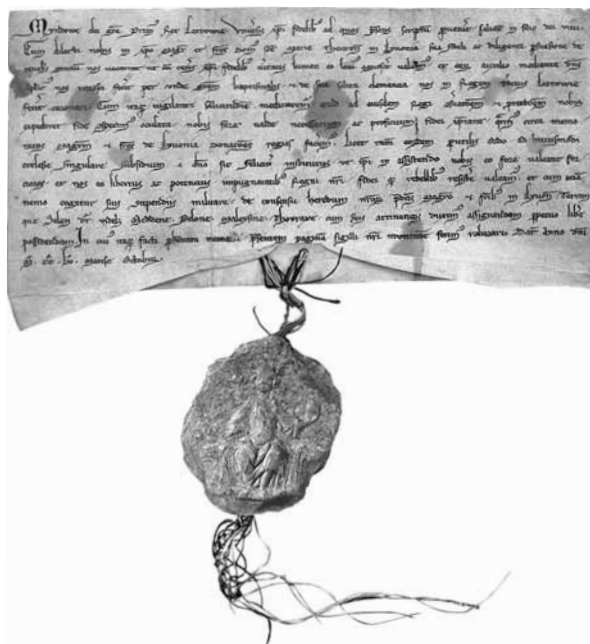


Kvedlinburgo analų (Georg Fabricius, Chronicon Quedlenburgense ab initio mundi per aetates, usque ad Annum 1025, XVI a.) nuorašas, kuriame minima arkivyskupo šv. Brunono Bonifaco žūtis Rusijos Lietuvos pasienyje. Šiame 1009 m. tragiškos misijos aprašyme pirmą kartą paminėtas Lietuvos vardas. Analai sukurti XI a. pradžioje Kvedlinburge, Šv. Servacijaus vienuolyne. Išlikęs XVI a. vidurio Georgo Fabricijaus nuorašas. Saksonijos žemės, valstybės ir universiteto biblioteka Drezdene.

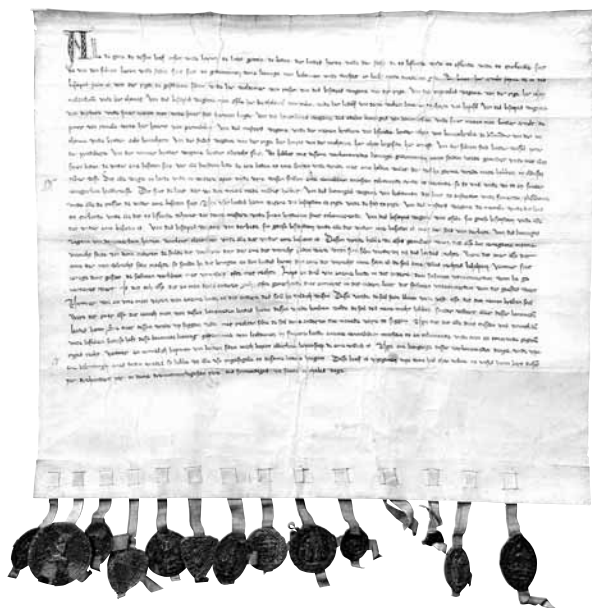
LITHUANIA IN THE OLD HISTORIC RECORDS

The publication speaks about the exhibition “Lithuanian in the old historic records” opened on 5 July 2009 in the Museum of Applied Art in the framework of the Programme of the Millennium of Lithuania. It was arranged by the National Museum - Palace of the Grand Dukes of Lithuania, Lithuanian Art Museum, Lithuanian Archives Department, and the Lithuanian State Historical Archives. The exposition of the international exhibition “Lithuania in the old historic records” contained unique documents speaking about the development of the Lithuanian state and society in the run of the millennium from the first records of the name of Lithuania in 1009 in the Annals of Quedlinburg to restoration of Lithuania's statehood and integration into the NATO and the EU. Among the most precious exhibits were the Annals of Quedlinburg, letters by Mindaugas, Gediminas and other rulers of Lithuania, Krėva Act and Union of Lublin, documents speaking about the division of the Polish-Lithuanian Commonwealth and the national rebirth, the Act of 11 March of 1991, the oldest maps and other documents. Over 200 documents or their facsimiles presented for the exposition were showed in Lithuania for the first time. They were delivered from archives and libraries of Latvia, Poland, Russia, the Ukraine, Germany, Sweden, Austria, Vatican City and other countries, other exhibits were collected from the rich Lithuanian archives, libraries and museum funds.

Prepared under the information presented by the initiators of the exhibition: Deputy Director of the Lithuanian Archives Department Viktoras Domarkas and worker of the National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania Birutė Verbiejūtė.



Lietuvos karaliaus Mindaugo aktas, kuriuo jis Livonijos ordinui – krikšto ir karūnavimo tarpininkui – dovanuoja Sėlos (Selen) žemę 1255 m. spalio mėn. Prūsijos kultūros paveldo slaptasis valstybės archyvas Berlyne.



Rygos vyskupo ir kapitulos, Ezelio (Saremos), Dorpatu (Tartu) vyskupų, Danijos karaliaus vietininko, Livonijos ordino magistro, Rygos miesto, Livonijos dominikonų ir pranciškonų pasiuntinių taikos ir prekybos sutartis su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Gediminiu. Vilnius, 1323 m. spalio 2 d. Latvijos valstybinis istorijos archyvas.



Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto privilegija, kuria patikslinama Lietuvos Statuto straipsniai dėl nekatalikų (stačiatikių) ir katalikų lygių teisių ir valdišką tarnybą, žemės valdai. Vilnius, 1563 m. birželio 6 d. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, f. 101, b. 31.

nemažos dalies tiek savo sukurtų, tiek iš svetur gautų svarbių senųjų istorijos šaltinių. Vieni dokumentai buvo sunaikinti, kiti išvežti, pasinaudojus stipresniojo teise arba legaliai į užsienio valstybes. Dėl minėtų priežasčių kai kurių Lietuvai itin reikšmingų istorijos šaltinių šiai parodai teko ieškoti ne tik Lietuvos, bet ir užsienio šalių dokumentų saugyklose.

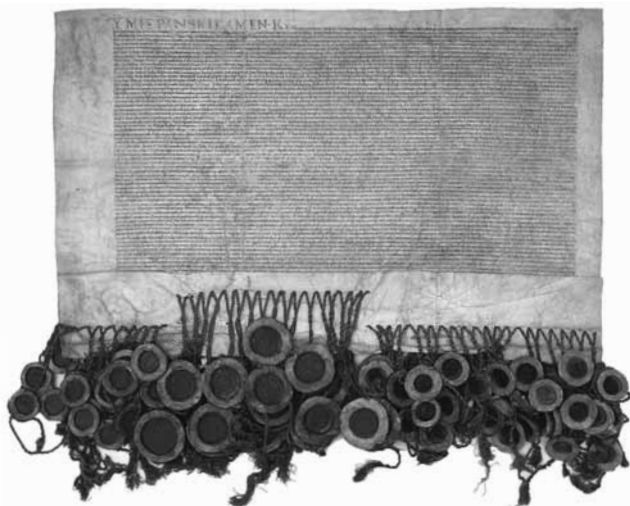
Per 190 įvairių istorijos šaltinių (rankraščių, žemėlapių, planų, spaudinių, fotografijų) eksponuota šioje parodoje. Jų chronologija apima ištiesą tūkstantmečių (1009–2003). 60 procentų dokumentų pristatė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos vingius. 40 procentų eksponatų supažindino su XIX–XX a. Lietuvos istorija. Dokumentai (originalai, nuorašai ar kopijos) surašyti įvairiomis kalbomis, vartotomis atitinkamu laikotarpiu.

Paroda buvo chronologiškai suskirstyta į keturias dalis, kurių pradžią ir pabaigą žymėjo svarbūs valstybingumo istorijos lūžius liudijantys momentai. Ypač dėmesys buvo skiriamas ankstyviausiems Lietuvos vardo paminėjimams rašytiniuose šaltiniuose.

Pirmoji parodos dalis pristatė Lietuvos valstybės susidarymą ir vartimą Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste (toliau – LDK) bei apėmė laikotarpį iki Liublino unijos. XII–XVI a. pirmos pusės dokumentai atspindėjo LDK santykius su kaimyninėmis šalimis, ypač Livonija,

Vokiečių ordinu, Rusios kunigaikštystėmis (vėliau Rusija), Lenkija, Aukso orda ir popiežiaus valstybe. Tai karinių žygių ir karo veiksmų paminėjimai, raštai bei sutartys dėl paliaubų ar taikos, skundai, privilegijos ir sutartys dėl prekybos, teritorinių klausimų sprendimai, Lietuvos ir Lenkijos unijinio pobūdžio sutartys, dokumentai dėl Lietuvos krikšto (1387 m. Lietuva buvo pakrikštyta ir įžengė į naują civilizacinės-kultūrinės bei visuomeninės-politinės raidos etapą, vis labiau suartėdama su Vakarų Europos kultūrine ir politine erdve). Šios parodos dalies šaltiniai taip pat atskleidė Lietuvos vidaus gyvenimo esminius momentus – valdančiojo elito atstovų tarpusavio santykius, kovą dėl valdžios, šalies valdymo sistemos pertvarkymus, luomų (ypač bajorijos) formavimąsi ir statuso kaitą. Lietuvos karaliaus Mindaugo 1255 m. raštas, kuriuo jis Livonijos ordinui užrašė Sėlos (Selen) žemę, – tai seniausias dokumento originalas parodoje.

Antroji parodos dalis buvo skirta Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei Abiejų Tautų Respublikoje (1569–1795). Šis LDK istorinės raidos etapas, bendriausiu vertinimu, buvo valstybės laipsniško politinio silpnėjimo, savo teritorijų praradimų, ūkio krizių ir ekonominio nuosmukio (ypač nuo XVII a. vidurio) ir galiausiai visiško valstybingumo netekimo laikmetis. Tačiau būta ir kultūros laimėjimų, mokslo pasie-



1569 m. Liublino unijos aktas. Vyriausiasis senųjų aktų archyvas Varšuvoje.

kimų (1579 m. įsteigtas Vilniaus universitetas), karinių pergalių ir kitų reikšmingų įvykių. Šaliai teko skausmingai kariauti dėl Livonijos, ginti savo teritorinį vientisumą kovose su Rusija, Švedija, Turkija. Dažnai įtempti santykiai buvo netgi su politine partnere Lenkija. Padėtį dar labiau sunkino epidemijos, politinių grupuočių tarpusavio nesutarimai ir kovos, dalies didikų patsidavėliškumo svetimiems atvejai. Viso to finalas – trys Abiejų Tautų Respublikos padalijimai ir šios jungtinės valstybės, o kartu ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išnykimas iš Europos politinio žemėlapiu.

Trečioji parodos dalis supažindino su Lietuvos istorija 1795–1918 metais, kai šalis priklausė svetimųjų valdžiai. Prijungę Lietuvą prie Rusijos, naujieji šeimininkai siekė paversti jos gyventojus klusniais imperijos pavaldiniais, juos nutautinti (surusinti) ir likviduoti bet kokius Lietuvos turėto politinio savarankiškumo pėdsakus. Lietuva turėjo tapti tik paprastu „Šiaurės vakarų kraštu“. Du sukilimai, kova už lietuvių kalbą ir nacionalinis išsivadujamasis judėjimas buvo atsakas į šią valdžios politiką. Pirmasis pasaulinis karas, Rusijos imperijos griūtis sudarė sąlygas Lietuvos valstybingumo atkūrimui.

Paskutinė parodos dalis – Lietuva XX–XXI a. amžiuje: nepriklausoma respublika (1918–1940), Lietuva okupacijų laikais (1940–1990) ir eurointegracijos skatinama naujausia valstybės istorija po atkavotos nepriklausomybės 1990 m. Šio laikotarpio dokumentai atspindėjo nelengvą Lietuvos valstybės XX a. kelią į nepriklausomybę ir jos pripažinimą, šios valstybės gyvavimo ir žlugimo istorijos esminius momentus, pasipriešinimą sovietinei okupacijai. Iš naujausių laikų rodytų dokumentų pažymėtinas 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo“, pradėjęs naują Lietuvos valstybės gyvavimo laikotarpį. Parodoje taip pat galima buvo pamatyti įvairių kitų naujausios istorijos šaltinių, atspindinčių Lietuvos Respublikos diplomatinis, tarpvalstybinius santykius su užsienio šalimis, rodančių Lietuvos Respublikos bendradarbiavimą su NATO, JTO, Lietuvos Respublikos ir dar 9 kitų valstybių stojimą į Europos Sąjungą.

Taigi paroda „Lietuva senuosiuose istorijos šaltiniuose“ aprėpė pirmojo Lietuvos tūkstantmečio reikšmingiausius istorijos momentus, pirmą kartą taip išsamiai pasitelkdama svarbiausius išlikusius dokumentus, surinktus iš daugelio Europos šalių.

Parodą globojo Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus.

Dokumentus (originalus, nuorašus arba kopijas) parodai skolino: Austrijos valstybės archyvas – Dinastijos, rūmų ir valstybės archyvas; Kauno arkivyskupijos kurija (Lietuva); Krokuvos katedros kapitulos archyvas ir biblioteka (Lenkija); Kunigaikščių Čartoriskių biblioteka Krokuvoje (Lenkija); Latvijos valstybinis istorijos archyvas; Lietuvos centrinis valstybės archyvas; Lietuvos ypatingasis archyvas; Lietuvos mokslų akademijos biblioteka; Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka; Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija; Lietuvos valstybės istorijos archyvas; Lietuvos valstybės naujasis archyvas; Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai; Prūsijos kultūros paveldo slaptasis valstybės archyvas Berlyne (Vokietija); Rusijos Federacijos užsienio reikalų ministerijos Rusijos Federacijos užsienio politikos archyvas; Rusijos Federacijos užsienio reikalų ministerijos Rusijos imperijos užsienio politikos archyvas; Rusijos valstybinis istorijos archyvas; Rusijos valstybinis karo istorijos archyvas; Rusijos valstybinis senųjų aktų archyvas; Saksonijos žemės, valstybės ir universiteto biblioteka Drezdene (Vokietija); Ukrainos centrinis valstybinis istorijos archyvas Kijeve; Ukrainos centrinis valstybinis istorijos archyvas Lvove; Upsalos universiteto biblioteka (Švedija); Vatikano slaptasis archyvas; Vilniaus universiteto biblioteka (Lietuva); Vyriausiasis senųjų aktų archyvas Varšuvoje (Lenkija).

Parodos organizatoriai: Lietuvos archyvų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės; Lietuvos mokslų akademijos biblioteka; Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka; Vilniaus universiteto biblioteka; Lietuvos dailės muziejus; Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai.

Parodos rėmėjas – „BTA Draudimas“.

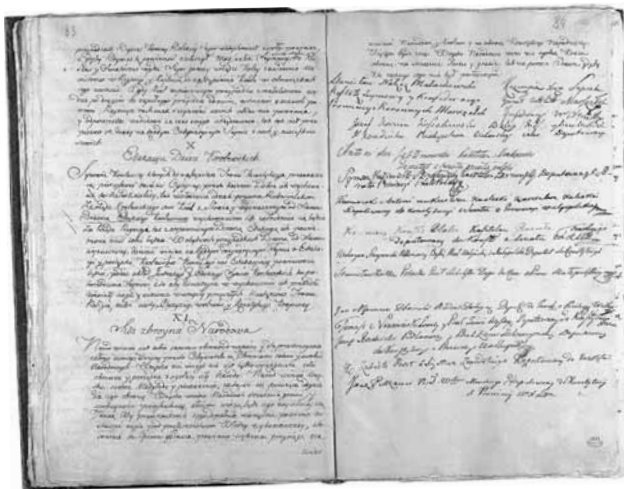
Informacinis parodos rėmėjas – Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija.

Parodos kuratoriai: Alfonsas Tamulynas, Ūlė Damasickienė, Birutė Verbiejūtė, Viktoras Domarkas, Vydas Dolinskas.

Parodos koordinatoriai: Skaistis Mikulionis, Irma Dagė.

Parodos konsultantai: Liudas Glemža, Zigmantas Kiaupa, Edmundas Rimša, Rimvydas Petrauskas. ■

Parengta pagal parodos kuratorių: Lietuvos archyvų departamentu generalinio direktoriaus pavaduotojo Viktoro Domarko ir Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų darbuotojos Birutės Verbiejūtės pateiktą informaciją.



1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija. Lenkų kalba. Popierius. Faksimilė Vyriausiasis senųjų aktų archyvas Varšuvoje.